

רבד הזהב

מתורת רבינו ראש הישיבה הגאון רבי ברוך דב דיסקין שליט"א

מתוך שיעורו השבועי בישיבת ארחות תורה • פרשת שלח תש"פ

שלח לך אנשים (י"ג. ב')

פירש רש"י למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, לפי שלקתה על עסקי דיבה שדברה באחיה ורשעים הללו ראו ולא לקחו מוסר ע"כ. וצ"ע במה שהקשה רש"י "למה נסמכה" וכו', והלא נסמך משום שמעשה המרגלים היה מיד לאחר מעשה מרים, ובשפתי חכמים עמד בכך, וביאר דהוקשה לרש"י למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים לבד, והא מעשה קרח היה קודם מעשה מרים, והו"ל לכתוב פרשת קרח ואח"כ מרים ואח"כ פרשת המרגלים, וע"כ שהתורה כתבה לא כסדר, וא"כ למה נסמכה פרשת מרגלים לפרשת מרים, והא זה לא כסדר, וע"ז תירץ רש"י דהסמיכות היא כדי לדרוש שרשעים ראו ולא לקחו מוסר, ודוחק.

והנה ברש"י הקשה למה נסמכו ב' הפרשיות, אמנם מביאים שהלשון במדרש רבה "מה ראה לומר אחר מעשה דמרים שלח לך אנשים", והיינו שמעשה מרגלים נסמך למעשה מרים כדי שהמרגלים ילמדו ממרים איסור לשון הרע, ויל"ע אם אפשר לפרש כן בדברי רש"י, ויתורץ הקושיא הנ"ל.

שלח לך (שם)

פירש רש"י לדעתך. ומקור דברי רש"י הוא בסוטה (דף לד:). דאיתא שם וכי אדם בורר חלק רע לעצמו, ופירש רש"י שבודאי הקב"ה לא ציוה את משה לשלוח, דוכי הקב"ה יצוה דבר שסופו יבוא לידי תקלה, ונמצא דבורר חלק רע קאי על שילוח מרגלים, אמנם המהרש"א כתב שם על פירוש רש"י דהוא דחוק, וביאר באופן אחר דבודאי הקב"ה לא ציוה את משה לשלוח, דהרי הקב"ה בחר לעם ישראל את ארץ ישראל, ובודאי שהקב"ה לא יבחור ארץ רעה אלא ארץ טובה.

ויכרתו משם זמורה ואשכול ענבים אחד וגו', ומן הרמונים

ומן התאנים (שם)

יש לעיין מדוע הביאו רק פירות אלו מז' מינים, ולא הביאו גם זיתים ותמרים, והנה במשך חכמה בפרשת עקב (ח' ז') כתב שבמצרים לא היה זיתים ותמרים [ע"ש שהוכיח כן], וע"פ זה י"ל דהא לא הכירו את הזיתים והתמרים, וכיון שהגיעו לארץ ראו רמונים וענבים וכו' וראו שאותם פירות שהיו במצרים, בארץ ישראל הם משונים בגודלם, ולכן הביאו מזה להוכיח שהארץ משונה, משא"כ הזיתים והתמרים שלא היה להם במצרים ולא הכירו פירות אלו, א"כ אין בזה הוכחה שהארץ משונה, דאולי ג"כ בשאר מקומות כך הם נראים.

ובמשך חכמה בפרשת חוקת על הפסוק "לא מקום זרע" (כ' ה') כתב שלא הזכירו שמן זית ודבש, שכל זה היו טועמין במן, דכתיב (שמות ט"ז: ל"א) וטעמו כצפיחית בדבש ולשד השמן, ולכן לא זכרו זאת, ומשום זה נשאו המרגלים רק אשכול ומהתאנים ומהרמונים ולא מן הזיתים והתמרים, שזה טעמו במן עכ"ד.

וישאהו במוט בשנים (שם)

פירש רש"י יהושע וכלב לא נטלו כלום, לפי שכל עצמם להוציא דיבה נתכוננו. החת"ס כתב שהטעם שהמרגלים לקחו פירות ולא חששו לגזל, משום דסברו שיכנסו מיד, ורשאים ליקח מדין כיבוש, אבל יהושע וכלב חששו שיחטאו ולא יכנסו, ולכך חששו לגזל ולא לקחו.

ובגמ' בסוטה (דף לד:). מובא טעמים אחרים מ"ט כלב ויהושע לא נטלו, ומשמע דא"י גזל, וצ"ע הטעם בזה, ומרן הגרי"ש אלישיב זצ"ל תירץ שגם בני ישראל היה להם חלק בפירות ומ"מ לא הוי לכם לענין עומר, וכמבואר בתוס' (ר"ה דף יג.) דסו"ס גם לעכו"ם היה חלק בזה.

כי לחמנו הם (י"ד. ט')

פירש רש"י נאכלם כלחם. החפץ חיים ביאר שכמו שהאדם אינו מפחד מלחם אף אם הוא גדול, אלא אדרבה ככל שהוא גדול הוא אוכל יותר, כך אצל הענקים כיון שיש הבטחה שינצחום, ככל שהם גדולים יהיה יותר סיבה לכלותם.

ויאמר ה' אל משה עד אנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא

יאמינו בי (י"ד. י"א)

וביאר הגרי"ז דמשמע שהיה עליהם ב' תביעות, א' שניאצו, דהיינו שדיברו לשון הרע על ארץ ישראל, והב' חסרון באמונה, דהיינו שלא האמינו להקב"ה שהארץ טובה, והוסיף הגרי"ז דדבר זה גם מרומז בפסוק (תהילים ק"ו. כ"ד) "וימאסו בארץ חמדה, לא האמינו לדברוי" דדברו לשון הרע על ארץ ישראל, והיה להם חסרון באמונה, [ועיין עוד לעיל (י"ג. ב') מש"כ עוד בענין התביעה שהיתה על המרגלים].

ויהיו בני ישראל במדבר וימצאו איש מקושש עצים ביום

השבת (ט"ו. ל"ב)

בגמ' בשבת (דף צו:). נחלקו מה היה חטאו של המקושש, דחד אמר דהעביר ד' אמות ברה"ר, וחד אומר שעשה מלאכת "מעמר", וכתב המהרי"ל דיסקין דלמ"ד שהחטא היה שהעביר ד' אמות ברה"ר, מבואר היטב מה שהקדים הכתוב "ויהיו בני ישראל במדבר", דכוונת הכתוב להדגיש דאף שהמדבר הוא כרמלית, מ"מ כשהיו בני ישראל במדבר היה רשות הרבים, כמבואר בשבת (דף ו:).

וביארנו בזה דגם למ"ד "מעמר" מבואר מה שהקדים שהיו במדבר, משום דקשה כיצד שייך במדבר "מעמר" והא לא גדלו עצים, וא"כ אי"ז ממקום גידולו, ולזה הקדים ויהיו בני ישראל במדבר דכיון שבני ישראל היו במדבר היו גדלים לפנייהם עצים, [כמבואר בתוס' בחולין (דף פג:)].

המהרש"א בב"ב (דף ק"ט:). כתב דכיון שהמקושש עשה זאת כדי שאחרים יראו מלעשות כך, הוי מלאכה שאינה צריכה לגופה, וזהו חידוש.

על כנפי בגדיהם לדרתם ועשו להם ציצית (ט"ו. ל"ח)

צ"ע מ"ט הפסיק ב"לדרתם" בין "על כנפי בגדיהם" ל"ועשו להם ציצית", הא הו"ל למימר לדרתם לבסוף, ובמדרש כתוב דרק "על כנפי בגדיהם" יהיו "לדרתם", אבל ה"תכלת" לא יהיה לעולם, וכן כתבו האור החיים והגרי"א.

ובענין ה"תכלת" ידוע שהבית הלוי טען שצריך לכך מסורת, ואין לנו ע"ז מסורת, אמנם האדמו"ר מראדז'ין זצ"ל סבר שהוא התכלת, [ומסופר שאמרו לו ש"אחרי רבים להטות" וכיון שרוב העולם לא לובשים נילך אחר הרוב, והאדמו"ר קרא לשואב המים ושאלו מה הדין חמץ בע"פ לאחר ששעו ולמעלה, והשיב שלא יודע, ושאל הרי בגמ' (פסחים דף ד:). כתוב "דכולי עלמא חמץ משש שעו ולמעלה אסור" [היינו דכו"ע מודו בזה], והרי יש אנשים שאינם מודים בזה, אלא ש"הכל מודים" היינו מאלו שלומדים, וה"י בענין התכלת].

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (ט"ו. ל"ט)

פירש רש"י הלב והעיניים הם מרגלים לגוף מסרסרים לו את העבירות, העין רואה והלב חומד והגוף עושה את העבירות. ויש לעיין דכיון שקודם העין רואה ואח"כ הלב חומד, א"כ מה הטעם שבפסוק כתוב קודם לבבכם ואח"כ עיניכם, וי"ל דהעין מסתכלת היכן שהלב חומד, וכן מובא במדרש וכי אין לך סומא שעושה כל עבירות, אלא שהעין נמשכת אחר הלב (וכ"ה בספרי כאן).

דברי חיזוק מרבינו ראש הישיבה שליט"א

שנמסרו בכולל יום שלם בביהמ"ד קהילת ארחות תורה בב"ב לרגל חזרת הלימוד בהיכל הכולל ותחילת מסכת נדה.

יש דבר חשוב מאד שאולי לא מספיק מרגישים את זה, אנחנו עכשיו עוברים תקופה קשה, חוץ מזה שחסר ישוב הדעת וגם כאשר כבר באים ללמוד יש הרבה בעיות, אבל יש נקודה אחת שכולנו חייבים להתחזק בה.

הגמרא אומרת "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה הותרה לו, הותרה לו ס"ד, אלא אימא נעשית לו כהיתר". דברי הגמ' הזאת צ"ב מדוע בכל פעם הגמרא אשר נמצאת בכמה מקומות בש"ס חוזרת ושואלת "הותרה לו ס"ד, אלא נעשית לו כהיתר", והרי פשוט שהכוונה היא נעשית לו כהיתר, ולמה הגמרא לא אומרת להדיא "כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר", ומפני מה צריכה בכל פעם לומר "הותרה לו ס"ד, נעשית לו כהיתר".

ונראה שכתוב פה דבר חשוב. אם היו אומרים מלכתחילה "נעשית לו כהיתר" היינו מבינים שהכוונה היא כהיתר היינו דומה להיתר אבל אינו ממש היתר. ואילו "הותרה לו" זה משמע כפשוטו, שהותר לו, הוא התיר את זה לעצמו, כלומר שאם עבר אדם עבירה ושנה בה התיר אותה לעצמו. זה נהיה הותרה כפשוטו. ורק הגמרא שואלת וכי התורה התירה לו, ואומרת הגמ' שזה ודאי שהתורה לא התירה לו, רק נעשית לו כהיתר. אבל אם היו אומרים מעיקרא נעשית לו כהיתר, היה האדם אומר אצלו כהיתר זה לא ל"כ נעשית. ולכן רוצים לומר שהותרה לו זה כפשוטו, שנהיה מצב שזה נעשה הותרה לו.

צריך לדעת שכל דבר שנעשה אצל האדם לאיזה שהוא הרגל, זה כפשוטו יוצר מציאות של "הותרה לו". הרבה דברים שהיו אצלנו מוסכמים ופשוטים, נחלשו במשך התקופה שעברה עלינו. זה נחלש ונהיה בגדר היתר.

שאלו באיזה מקום תורה כיצד לנהוג בכל מיני אונסים, שאברך צריך להשאר עם הילדים בבית, או שהאשה צריכה לעבוד, וכל מיני דברים, ומה אפשר להגיד בזה. אמרנו להם, אכן יש דברים שהם אונס ואין מה לעשות, ולכן שילמד בבית, אבל אם אח"כ נשארה לו שעה שיכול לבוא לכולל, הרי שאפילו בשביל שעה ראוי שיבוא לכולל. כי אם הוא לא יבוא בשביל שעה לכולל, אז האונסין לא יגמרו... אדם צריך בזמנים האלה לעשות חיזוקים גדולים. צריך לדעת היצר הרע הוא להבדיל כמו הקורונה, משהו קטן מאד, ואחרי זה הוא מתרבה. מתחיל באונס קטן ואחרי זה יוצר אונסים גדולים. הכל לפי איך שאדם מתרגל, וכמו שאמרו במשנה באבות "אם בטלת מהתורה יש לך בטלים הרבה כנגדך". מי שלא עושה לעצמו גדרים וסייגים אין צד בעולם שהוא יחזיק! אדרבה זה נעשה הותרה לו!

כולנו צריכים לדעת להכיר את היצר הרע. זו המציאות. במצב של היום צריך לעשות חיזוקים שלא יהיה מצב של נעשית לו כהיתר. כידוע הרי האדם כל ימיו עומד בפני הכרעות קשות לעשות או לא לעשות, והוא צריך להיות השופט והפוסק. והוא צריך להכריע, כן אונס או לא אונס, לבוא עכשיו או לבוא עוד רבע שעה עוד חצי שעה, או שיש לו איזה מחשבות אולי היום זה קצת סכנה לבוא וכי"ב, ויש בלי סוף כל מיני שאלות, והוא צריך להכריע, והרי אלו הכרעות קשות מאד, כי אדם מלא נגיעות. וכמו שאמרו בעלי המוסר שזהו כוונת הגמ' (ברכות סא:): צדיקים יצר טוב שופטן ורשעים יצה"ר שופטן.

וידוע המעשה שפעם היה אחד מן הגדולים צריך לילך לאיזה מקום, ונסתפק הרבה אם לילך, והגיע עד לאותו מקום וחזר. שאלו אותו, אם כן בשביל מה הלכת, והשיב להם, אם הייתי מסתפק לפני כן ברור שהייתי מחליט שב ואל תעשה עדיף, אבל אז זה היה בגלל עצלות, ולכן אמרתי קודם כל אני אלך אליו עד הבית ואחרי זה נחליט.

קשה מאד לשקול דברים בישוב הדעת, אבל בראיה פשוטה אנחנו רואים בחוש, שמי שבטבעו קיבל עליו עול תורה, מי שבטבעו הוא חס על כל רגע והיה מתמיד גדול, אז גם היום אולי לפעמים נאלץ ללמוד פחות זמן, אבל עדיין נשאר עם כל ההתמדה. ולעומת זאת מי שמלכתחילה למד קצת פחות, אז יש לו גם עכשיו יותר אונסים. האם יש לו יותר טרדות. ודאי שלא אלא ברור שכל אחד תלוי איך שהוא מעמיד את עצמו. ומלבד זה יש גם ענין שאמרו חז"ל "כל המקבל עליו עול תורה מעבירין ממנו עול מלכות ועול דרך ארץ". מי שמקבל עליו עול תורה ומסיר מעצמו את כל הדברים האחרים, אז יש לו גם סייעתא דשמיא.

ולכן אנחנו חייבים להתחזק בזמנים האלה שעכשיו אפשר עוד להחזיר לעצמינו את מה שהיינו קודם לכן. וח"ו אם יעבור עוד זמן זה כבר יהיה כמעט מעוות לא יוכל לתקון. המצב של הרפיון עלול להיכנס כבר לשיגרת החיים. עכשיו זה הזמן שאפשר עוד לחזור למצב הקודם. אבל זה לא שייך בלי שנעשה לעצמנו חיזוקים. ממש כפשוטו, לא לתת כל פעם ליפול או כל פעם הוראת היתר. וצריך להילחם כל הזמן לחזור למצב הקודם. ואז בעז"ה יש גם סייעתא דשמיא. אבל אם נלך בלא שימת לב, אזי לא חסר תירוצים וסיבות כדי להתרפות מן התורה, היצר הרע מלא תירוצים כרימון.

עלינו לדעת שהעתיד שלנו זה בתקופות האלה, בשבועות האלה. זה העתיד שלנו! אם עכשיו נתפוס עצמנו לחזור למה שהיה קודם, אז בעז"ה אחרי תקופה כלא היה, אבל אם ח"ו נזניח את עצמנו אזי אח"כ כבר לחזור זה להתחיל הכל מחדש, וזה כבר יהיה קשה מאד. ב"ה, יש פה אברכים בני עליה יושבים כל הזמן ולומדים, אבל אין מזרזין אלא למזרזין. יצר הרע יש לכל אחד, אין מישהו שאין לו יצר הרע. אז אדרבה כיון שיש פה אברכים חשובים בני עליה שגם בזמנים הקשים למדו, אדרבה הדרישה היא יותר מאשר מאחריים. כמו שהזכרנו כמה פעמים את החפץ חיים שאומר, שבן תורה צריך להסתכל עליו כמו עבד נוקב מרגליות, לא שומר קישואים. כל דקה יכול להרוויח הון עתק. כמה שיותר תלמידי חכמים בני עליה, אז הדרישה פי כמה וכמה. אנחנו יודעים שהדרישות של ארחות תורה תמיד היו דרישות גבוהות, לא הסתפקו במועט. אסור לנו ח"ו לרדת מזה ומכל מה שקיבלנו. צריכים רק להיות מוסיף והולך.

הקב"ה יעזור, שאיש את רעהו יעזורו. כל אחד שמתחזק הוא מחזק את עצמו ומחזק גם את האחרים. בעז"ה נקווה שלא נבוא יותר לא לידי נסיון ולא לידי בזיון, ושהנסינות האלה יהיו מאחורינו. שנוכל בעז"ה לזכות כולם לשבתי בבית ה' כל ימי חיי.